

ראובן (רודולף) פילפול, הלגיונר המעוטר שהפך ללוחם "המוסד"

אל"מ (מיל) ד"ר בני מיכלסון

ילדות במצרים ולימודים בצרפת

רודולף פילפול נולד בקהיר בשנת 1910. הוריו, ורה קזרנובסקי ומרדכי (מרקוס) פילפול עלו מקייב ואודסה לארץ ישראל במסגרת העלייה השנייה בתחילת המאה העשרים. האם הביאה כנדוניה - כרם שנרכש עוד ברוסיה, והאב - פרדס ברחובות. ההורים התחתנו לאחר שאביו סיים את לימודי החקלאות בביה"ס התיכון החקלאי הראשון בארץ "מקווה ישראל" במחזור השני.

מרדכי קיבל עבודה ביקב "כרמל מזרחי" בראשון לציון והמשפחה התגוררה באחת הדירות ש"כרמל מזרחי" הקצתה לעובדיה.

בשנת 1910 נשלח מרדכי פילפול למצרים כנציג "כרמל מזרחי" אשר הייתה לה שם נציגות כבר משנת 1896. הטיפול בפרדס הרחובותי עבר לידי משפחת נחמני שהמשיכה לעבד פרדס זה של פילפול למעלה מחמשים שנים.

בחודש אוקטובר 1910 נולד רודולף. ילדותו עברה עליו בקהיר כאשר הוריו מדברים אידיש בבית ומטפלת מתקשרת עם הילד בשפות הלדינו והצרפתית. הנער עצמו שקע בלימוד המילון הצרפתי "לרוס" וכך למד לעומק את השפה הצרפתית.

בשנת 1927 נשלח רודולף לצרפת ללימודי משפטים. סיים את לימודיו באוניברסיטה של פריס – בסורבון. באותה תקופה היה זה המוסד להשכלה גבוהה הגדול והיוקרתי בצרפת. בפריס, הסטודנט למשפטים נהג לכתוב לשבועון הפוליטי-סאטירי "לה קנאר אנשנה" (Le Canard enchaîné). בחודש דצמבר 1930 הוסמך רודולף כעורך-דין.¹ עם סיום לימודיו, שב רודולף לקהיר אך הפך למעריץ גדול של צרפת ותרבותה. בשובו התמנה לכתב של עתון יהודי מצרים בשפה הצרפתית, "ל'אורור" (l'Aurore). במקביל הצטרף עו"ד פלפול לליגה נגד האנטישמיות בקהיר, התמנה לדובר וייסד חוג ציוני בקהיר.

מתנדב לכוחות "צרפת החופשית"

בפרוץ מלחמת העולם השנייה מצריים הייתה למעשה תחת שלטון אנגלי וקהיר הייתה מקום מושבו של פקוד המזרח-התיכון הבריטי. תושבי מצרים, כמו פילפול, במידה והתגייסו למלחמה (לא היה גיוס חובה במצרים) עשו זאת לצבא הבריטי. אולם בתחילת המלחמה, האווירה במצרים הייתה של ריחוק ואדישות. ואלו שהתעניינו במתרחש באירופה, בטוחים היו שבריטניה וצרפת מהוות משקל נגד ראוי לגרמניה והביטו אל העתיד באופטימיות.

חודש יוני 1940 הווה נקודת מפנה גם עבור יהודי מצרים. הסתבר שצבאות בריטניה וצרפת הובסו במערב אירופה ואיטליה הפאשיסטית הצטרפה למלחמה כבעלת ברית של גרמניה הנאצית בתוקפה את צרפת מדרום-מזרח. וכך המלחמה הגיעה לגבולה המערבי של מצרים עקב קיומה של המושבה האיטלקית - לוב והחל מצב מלחמה בפועל בין הצבא הבריטי במצרים לצבא האיטלקי בלוב.

לאחר כינון ממשלת וישי, במטרה להוציא את צרפת מהמלחמה באמצעות שיתוף-פעולה עם גרמניה הנאצית, פורסמו בצרפת חוקים אנטישמיים אשר שללו את זכויות האזרח והקניין מהאוכלוסיה היהודית, זכויות שקיבלה כבר לאחר המהפכה הצרפתית ותקופת נפוליאון, בה היהודים הפכו שווי זכויות. החקיקה האנטישמית בצרפת של וישי כללה גם את מושבותיה ושטחי החסות שלה בצפון-אפריקה במזרח (בסוריה ובלבנון) ובהודו-סין.

זמן קצר לאחר שממשלת וישי פרסמה את התחיקה האנטישמית, בחודש אוקטובר 1940, הגנרל שרל דה-גול שזה לא מכבר הקים את ממשלת "צרפת החופשית" בלונדון, פרסם שכל התחיקה האנטישמית של ממשלת וישי בטלה ומבוטלת והנהגתו גינתה בכל פה את מדיניותה האנטישמית של וישי.

אירועים גורליים אלו הניעו את פילפול להתגייס למלחמה כנגד גרמניה הנאצית ובני בריתה. אולם בהיותו מעריץ של צרפת ותרבותה החליט להתנדב לצבא הצרפתי החופשי בראשותו של דה גול אשר סימל עבורו את ערכיה הבסיסיים של צרפת תוך ביטול מכל וכל של התחיקה האנטישמית של וישי.

¹ תעודת הסמכה מהפקולטה למשפטים באוניברסיטת פריז, מס. 1804, 6 דצמבר 1930.

פילפול ניגש לשגרירות צרפת בקהיר, שהפכה לשגרירות "צרפת החופשית" במצרים והביע את רצונו להתנדב. אלא שהממסד של "צרפת החופשית" עדיין היה בחיתוליו והתקיים בחסדי הבריטים, לכן חששו לגייס נתין מצרי שאמור להתגייס לצבא הבריטי. פילפול לא וויתר ובהיותו עורך דין צרפתי מצא דרך משפטית להשיג את מבוקשו. הוא איתר את המסמכים העות'מנים של משפחתו באמצעותם "יירדו" מצריימה בשנת 1911 מארץ ישראל (כנציגי "כרמל מזרחי") וטען בפני נציגות "צרפת החופשית" שהוא בעצם אזרח עות'מני וכשכזה אין שום מניעה שיתנדב לצבא צרפת. לבסוף נציגי "צרפת החופשית" השתכנעו מטיעונו של פילפול ואיפשרו לו להתגייס. אולם בהיותו נתין זר, ללא אזרחות צרפתית, לא ניתן היה לגייסו לצבא הצרפתי אלא רק ל"לגיון הזרים" שמלכתחילה היה חייל מיוחד וחריג אשר יכול היה לקלוט לשורותיו גם אזרחים לא צרפתים.

בשורות "לגיון הזרים"

ב- 28 בדצמבר 1940, לאחר למעלה מחודש ימים של מאבק משפטי התקבל סוף – סוף פילפול לצבא צרפת. הועד הלאומי של "צרפת החופשית" בשגרירות בקהיר הציבו (בהסכמת הבריטים) בפלי ב', בגדוד ה- 2 של חטיבה מס. 1 של "לגיון הזרים". פילפול נשלח לטירונות ואחר-כך לאימון מתקדם במחנה גמבוט במדבר המצרי. פילפול סיפר על חוויותיו בשירותו ב"לגיון הזרים: איך גנבו תרנגולות, איך הפיקו אלכוהול מקליפות תפוזים ותפוחי אדמה, איך בישלו גרביים במרק כדי להסמיך אותו. כשביקשו לקחת פסק זמן משדות הקטל היו הליגיונרים יצירתיים במיוחד. הצמידו תפוז לברך, חבשו וזכו בגימ"לים בגלל נפיחות מייסרת.

באביב 1941 השלים פילפול את האימונים התובעניים והפך ללוחם מן השורה בגדוד מס. 2 של "לגיון הזרים". למזלו, מפקד הפלוגה שלו קפטיין ז'אן סימון (Simon) היה קצין צעיר, אמיץ בעל כושר מנהיגות מעולה שדאג לפקודיו.² לקראת מעורבות הגדוד השני במערכה בלוב, מונה סימון למ"פ המסייעת של הגדוד ובין הלוחמים שהביא אתו היה פילפול אשר הוכשר לתפקיד תותחן נ"ט.

הפלוגה המסייעת בה שרת פילפול הייתה הכוח הצרפתי הראשון שפעל במדבר המערבי בתצורה של "שדרת ג'וק", (על שם סא"ל ג'וק קמפבל שהיה הראשון להשתמש בצוות-קרב כזה), צוות קרב ממונע שכלל טנקים/שריוניות, חת"ם וחי"ר ממונע. יחידתו של פילפול תקפה מתחם אויב באזור מכילי (Mechili) במדבר המערבי שכלל 14 כלי רק"ם, תותחים מתנייעים וחי"ר, ביתרה אותו לשניים והשמדה אותו. כמו כן הצטיין צוות-הקרב שלו בהגנה על ביר-חכים בעת מערכת גזאלה בחודש יוני 1942 בה השמידו תותחני הנ"ט של הגדוד השני 37 טנקים של דיביזיית "אריאטה" האיטלקית. לאחר

---

² גנרל ז'אן סימון (1912-2003): סיים את מלחמת העולם השנייה כמפקד גד' מס. 2 "לגיון הזרים", המשיך בשירותו בצבא הקבע הצרפתי, שרת בהודו-סין ובאלג'יריה, במלחמת סיני היה קצין קישור לצה"ל, ב- 1964 מפקד דיביזיה, ב- 1967 מפקד קורפוס ובשנת 1970 מונה למפקח הכללי של הצבא.

החילוץ מביר-חכים חזרה הפלוגה למצרים לשיקום והתארגנות מחדש ולאחר מכן השתתפה במערכת אל-עלמיין בהתקפה על ג'בל חיממאת (Himeimat), באגף הדרומי של החזית ליד שקע קאטרה. בכל הקרבות במדבר המערבי בהם השתתף פילפול פעלה פלוגתו במסגרת חטיבה מס. 1 של "צרפת החופשית" (בצוות קרב 13 - demis-brigade) אשר מרבית הזמן הייתה בפיקודו של גנרל פייר קניג (לימים מרשל ושר ההגנה של צרפת). על לחימתו ללא דופי במערכה בצפון אפריקה הוענק לרודולף פילפול עיטור המושבות (Medaille Coloniale) עם הציון לוב.³ העיטור הוענק לו בשל התנהגותו המופתית בקרבות השונים ותרומתו הראויה לציון לפעילותה המבצעית של פלוגתו במסגרת הגדוד השני. העיטור הקולוניאלי עם הכיתובים לוב ותוניסיה על העיטור. עיטור המוענק לחיילים שלחמו למען צרפת מחוץ לגבולות מדינת-האם.

במערכה באיטליה המשיכה פלוגתו של פילפול ללחום במסגרת יחידת האם שלה בחיל המשלוח הצרפתי של גנרל ז'ואן במערכת מונטה-קסינו, בקרבות נהר הגארליאנו, ופונטקורבו ולאחר מכן בשחרור רומא וברדיקופאני. על השתתפותו בלחימה במערכה זו הוענק לפילפול "עיטור המערכה באיטליה". בעת הזו קיבל פילפול את צלב המלחמה (Croix de Guerre) מזהב על כל פעלו במלחמה עד אז ובמיוחד בקרבות האחרונים במערכה באיטליה.⁴

ב-30 באוגוסט 1944, נחת פילפול עם הגדוד השני של "הלגיון" בחוף פרובנס, בדרום צרפת, בגל השני, במסגרת הארמייה הצרפתית B של הגנרל דה-לטר דה-טאסיני. לאחר התקדמות צפונה לפני הארץ, השתתף פילפול בשחרור ליון ב-3 בספטמבר 1944 ובקרב בבלפור.

פילפול נטל חלק פעיל ב"מערכת הבליטה" בהגנה על שטרסבור ולאחר מכן בשחרור קולמר. במערכה זו לחם פילפול עם צוות תותח הנ"ט שלו (57 מ"מ) כנגד כוח שריון גרמני שתקף במתקפת הארדנים, המתקפה-רבתי האחרונה של הגרמנים במלחמת העולם השנייה. במהלך הקרב נהרגו 3 מתוך ששת אנשי צוות התותח אולם פילפול התותחן, המשיך לירות פגע בכלי-רק"ם רבים של האויב ובלם את ההתקפה הגרמנית בגזרתו. על מעשה גבורה זה הוענק לרודולף פילפול עיטור הגבורה הגבוה ביותר שמוענק לחיילים שאינם קצינים בצבא צרפת, "העיטור הצבאי" (Medaille Militaire) המכונה גם "לגיון הכבוד של החיילים". וכך כתב המח"ט שלו, קולונל ריימון דלנז'ה (Delange)⁵ בהמלצה לעיטור (שהפכה לכתב העיטור עצמו): "לגיונר שהוכיח אומץ לב בכל הנסיבות. במהלך התקפת-נגד של האויב,

³ הציון לוב שלא הייתה מושבה צרפתית, מעיד על כך שהעיטור הוענק במסגרת המלחמה ולא במבצעי בט"ש במושבות צרפת כפי שהיה מקובל.

⁴ צלב המלחמה (CROIX DU GUERRE) הינו עיטור המוענק בצבא צרפת (ובלגיה) מאז מלחמת העולם הראשונה על הצטיינות בקרב. קיימות מספר דרגות לעיטור זה ברמת החטיבה, הדיביזיה, הקורפוס והארמיה. על המערכות במדבר המערבי ובאיטליה קיבל פילפול את העיטור ברמת הארמיה.

⁵ גנרל ריימון דלנז'ה (1898-1976), סיים את מלחמת העולם השנייה כגנרל-בריגדה, השתתף במלחמות הודו-סין ואלג'יריה, ב-1955 קודם למפקד דיביזיה וב-1958 למפקד קורפוס.

ב- 24 בינואר 1945, בעיר אילהאוסרן (Illehusern) שבאלזס, השתתף בקרב כתותחן נ"ט תוך הפגנת קור-רוח מדהים תחת אש מדבירה של האויב".⁶

מנהל רשת המודיעין הישראלית במצרים במלחמת העצמאות

בתום מלחמת העולם השנייה חזר רב"ט רודולף פילפול למצרים ולעיסוקו כעורך דין בקהיר. הוא נמנה על קבוצה אקסקלוסיבית של לוחמים-מתנדבים לצבא "צרפת החופשית" בשעתו הקשה ביותר. התקבל לאגודת הלוחמים-המתנדבים תוך קבלת עיטור המציון זאת. כיוון שבתחילה יחידות צרפת החופשית לחמו במסגרת הצבא הבריטי במדבר המערבי, מעמדו של פילפול בקרב הקהילה הבריטית במצרים היה איתן ולמעלה מכך.

הדרישה לנפט ומוצריו לאחר מלחמת העולם השנייה גדלה באופן משמעותי בשל מאמצי השיקום הכלל עולמיים. חברת "של" (Shell) הבריטית התפתחה באופן מואץ בכל העולם ובכלל זה באפריקה וברכש מיכליות ענק. במצרים, הסניף הקהירי של החברה עבר מהפך משמעותי והתרחבות רבה. החברה הייתה לספקית הדלקים העיקרית במצרים ולמשווקת מרכזית בכלל המזרח התיכון. נעשו מאמצים רבים לחיפוש וקידוחי נפט במצרים וניצולם, הן בחופי הים התיכון והן בחופי ים סוף. כמענה על הצרכים הגואים בדלקים ומוצרים נלווים הוקמה חברה אנגלו-מצרית בשם "החברה האנגלו-מצרית לשדות נפט" (AEO) כאשר 50% בבעלות "של" ו- 50% בבעלות "בריטיש פטרוליום". הקמת תאגיד דלקים זה במעורבות ואישורי הממשלה המצרית הצריכה פעילות משפטית ענפה לניסוח חוזים בכל התחומים בין חברות הדלק לממשלה.

רודולף פילפול בהיותו עורך-דין מוכר עם רשיון בינ"ל השולט באנגלית, ערבית וצרפתית הועסק במנהלת הסניף המצרי של "של" במשא ומתן וניסוח החוזים לחיפושי נפט וניצול הממצאים הן עם BP והן עם הממשלה המצרית ומדינות שכנות במזה"ת. מעמד זה איפשר לו הכרות ומגע עם בכירי הממשלה וחופש תנועה רב ברחבי המדינה. בתקופה זו גם התחתן פילפול ונולדת בתו – מיה.

בשנת 1944 קיבלו ראשי מצרים, ירדן, לבנון, סוריה, עיראק, ערב הסעודית ותימן החלטה על הקמת "הליגה הערבית" – ברית לשיתוף פעולה מדיני, צבאי וכלכלי. גם ערביי ארץ ישראל זכו לייצוג בגוף החדש, ולראשי היישוב היהודי בארץ היה ברור כי גוף זה ימלא תפקיד מרכזי בניסיון להכשיל הקמת מדינה יהודית עצמאית. באותה תקופה הייתה למצרים ההשפעה הרבה ביותר בעולם הערבי, וכך, כאשר החלה "הליגה הערבית" בפעילותה במרס 1945, נקבעו משרדיה המרכזיים, באופן טבעי, בקהיר שבמצרים.

מצב זה הוביל את ראשי הסוכנות היהודית – שהמחלקה המדינית שלה הייתה ממונה, בין היתר, גם על הפעילות המודיעינית של הסוכנות – לקבל החלטה על הקמת רשת מודיעין במצרים. אליהו

⁶ Le chef de battalion SIMON, Ordre General No. 11, Pilpoul Rudolf, 6.3.1945.

אפשטיין (לימים אליהו אילת), ראש המחלקה המדינית, ועמו אליהו ששון ראש המחלקה הערבית ואיש המחלקה המדינית, ראובן זסלני (לימים שילוח), יצאו למצרים עוד באותו חודש.

אחד מהישגיו של ששון בעת ביקורו זה בקהיר היה גיוסה לשירות המחלקה של יולנד הרמר לבית גבאי, עיתונאית יהודייה ילידת אלכסנדריה, שהיתה בעלת קשרים מגוונים בחוגי החברה המצרית הגבוהה.⁷

בקיץ 1946 חל שינוי במערך השליחים של "המחלקה" במצרים. אברהמי שב ארצה, ובמקומו היה צריך לבוא יוסף נחמיאס, שסיים את שירותו בצבא הבריטי בדרגת מייג'ור, והיה מוכר לעסקנים היהודים במצרים מתקופת שירותו הממושכת שם כמפקד יחידת תובלה עברית. אך הוא לא קיבל ויזה מצרית, ושליחותו נתבטלה. בראש הרשת המצרית עמדה מעתה הרמר כמעט לבדה.

תפקידה של הרשת החשאית בראשותה של הרמר היה כפול: לאסוף מידע בכל האמור בעמדות של מצרים ו"הליגה הערבית" בשאלת ארץ ישראל ובאשר לפעולותיהן בנושא; ולקיים פעילות דיפלומטית חשאית כדי לנסות ולהגיע להסדר מדיני בשאלת ארץ ישראל. דרך עבודה זו, שבה אותם אנשים עוסקים הן בריגול הן בפעילות דיפלומטית, מאפיינת את השנים שלפני קום המדינה ואת שנותיה הראשונות של המדינה.

המחסור בפעילים בניהול הרשת במצרים הביא את הרמר לפנות לרודולף פילפול אשר הפך משנת 1947 ל"ייד ימינה" ולמנהל התפעולי של הרשת המצרית.

פעילותם של הרמר-פילפול נשאה פרי חשוב כאשר שלחו ל"מחלקה המדינית" תמצית מן הדו"ח שהגיש גנרל אסמעיל צפואת⁸ למועצת "הליגה" ערב ההצבעה באו"ם על החלטת החלוקה. בדו"ח זה פורטו כל הבעיות הכרוכות בהקמתו של צבא "הליגה": מימונו, גיוסו, ריכוזו, חימושו, ציודו, הפיקוד עליו ומתכנון מבצעיו.

הרמר ופילפול עקבו אחר הדיונים בכינוסי "הליגה" שהתקיימו בקהיר בדצמבר 1947 ובפברואר 1948, ודיווחו עליהם למחלקה המדינית. דוחותיה של הרמר הועברו דרך אירופה, ולקח זמן עד שהתקבלו בירושלים. אחד ממקורותיהם במנגנון "הליגה" תיאר באוזניהם את תוכניות צבא השחרור, את התקדמות הרכש עבורו ואת הסיוע הלוגיסטי שתושיט "הליגה" לערביי ארץ ישראל. כעבור ימים אחדים המציא להם המקור את נוסח ההחלטות הצבאיות והמדיניות שנתקבלו בכינוס "הליגה". באחת מהן נאמר שצבאות ערב יפלו לארץ ישראל אם וכאשר יישלח אליה כוח בינלאומי.

עם התעצמות הלחימה בארץ התרופפו הקשרים בין "המחלקה המדינית" לבין אנשיה במצרים. רוב השליחים הארצישראלים שפעלו במצרים בתחומים שונים, עזבו, וחדשים לא באו במקומם. הרמר

⁷ יואב גלבר, ניצני התבצלת, משהב"ט, 2000, עמ' 226.

⁸ לווא אסמעיל צפואת, 1896 – 1972, קצין עיראקי שמונה ע"י "הליגה הערבית למפקד הכללי של הכוחות הערבים בפלסטינה.

נותרה לבדה, ללא קשר, הנחיות והדרכה מירושלים, ונעזרה בעיקר בפילפול ובקומץ שליחים שנשארו על משמרתם. עדיין הייתה להם גישה אל מרכז "הליגה הערבית" ואל צמרת השלטון המצרי. הרמר פעלה גם בקרב עיתונאים ודיפלומטים זרים בבירת מצרים. מן השגריר השבדי השיגה ידיעות על צבא מצרים; היה לה סוכן בשגרירות פולין ואפילו איש קשר בשגרירות הסובייטית. רודולף פלפול ריכז את פעילות המודיעים המקומיים של הרשת (להבדיל ממגעים בעלי אופי מדיני ומגעים המבוססים על קשרים חברתיים ואישיים, שנותרו בידי הרמר). הוא הפעיל שני עובדים במשרד המרכזי של "הליגה הערבית" כמודיעים בתשלום, והרמר הוסיפה על ידיעותיהם מידע שאספה מן השגרירויות הזרות. רק המחסור בכסף מנע בעד פילפול מלגייס מודיעים נוספים בשכר.⁹ לקראת סוף אפריל 1948 נקשרו הקצוות בין פעולת שלוחת הש"י באירופה לבין פעולות "המחלקה המדינית" במצרים. הש"י בפריס החל לממן את פעולות הרשת במצרים, ומצא דרכים נפתלות להעביר כספים למצרים ולשלם בפריס עבור שירותים שנעשו בקהיר או באלכסנדריה. פילפול השיג פרוטוקול של דיון בסינט המצרי מה- 11 במאי 1948 (שלושה ימים לפני ההכרזה על הקמת המדינה), שהסמיך את ממשלת מצרים לצאת למלחמה. ב-14 במאי 1948, הכריז דוד בן גוריון על הקמת מדינת ישראל. ב-15 במאי 1948, יום למחרת ההכרזה, פלשו צבאות מדינות ערב לארץ ישראל. המלחמה לא הייתה עוד נגד כוחות צבאיים מקומיים ונגד "צבא ההצלה", אלא נגד הצבאות הסדירים של מדינות ערב, ובהם גם צבא מצרים. במצב חדש זה היה איסוף מודיעין על הצבא המצרי לצורך דחוף, אולם פעילות מודיעינית כזו הייתה עכשיו קשה יותר: ב-15 במאי נעשתה הפעילות הציונית במצרים לבלתי חוקית, מקורות ערביים הפסיקו לספק מידע לחברי הרשת מחשש לחייהם, ופעילים ציוניים – ובהם פעילים ברשת החשאית – נעצרו על ידי שלטונות מצרים. ערב הפלישה ציפה פילפול לקשיים בקשר עם ארץ-ישראל, ודאג לקשר חלופי. הוא כתב לרב הקהילה היהודית ברומא, הרב פראטו, הציג את עצמו בכינויו "משה בן-פרעה" והסביר את בעייתו: אני עורך-דין יהודי במצרים. מזה חודשים אחדים אני מעביר למר בן-גוריון בארץ-ישראל ידיעות מדיניות וצבאיות שאני משיג הודות לקשרי הטובים בחוגים המצריים הגבוהים. בשל המאורעות הנוכחיים והתמוטטות אמצעי הקשר בין מצרים וארץ-ישראל נותקתי לחלוטין מנמעני הנכבד בארץ-ישראל. בציפייה להתנגשות שתתרחש בקרוב בין הכוחות המצריים והיהודים בארץ הקודש, הייתי רוצה לחדש את הקשר עם שלטונותינו בארץ-ישראל במטרה לספק להם את כל הידיעות שאוכל להשיג ושיעניינו אותם. למטרה זו אבקשך לסייע לי ולהעביר לארץ-ישראל באמצעים המהירים ביותר (רדיו, טלגרף או אחרים) את הידיעות שאשלח אליך באופן סדיר בעתיד ... מר בן-גוריון יודע את זהותי האמיתית. למכתב צירף פלפול תמצית מפרוטוקול הדיון שנערך בסנאט המצרי ב- 11 במאי 1948, ובו הוסמכה

⁹ גלבר, שם, עמ' 227.

ממשלת מצרים להצטרף לקואליציה, שעמדה לפלוש לארץ-ישראל. פראטו מסר את המכתב לאריה שטרן (אורון), ראש "המרכז לגולה" ברומא, וזה העבירו אל בן-מנחם בפריס. הקשר עם פילפול נמשך אפוא באמצעות שלוחת הש"י באירופה, ועבר מידי תחנת "דעת" (השלוחה המבצעית של "המחלקה המדינית" של משרד החוץ לאחר הקמת המדינה – משורשי "המוסד") - בפריס לאחר הקמתה ביולי 1948.

ערב הקמת מדינת ישראל היו במצרים כ- 75,000 יהודים. לאחר הכרזת העצמאות ב- 14 למאי 1948, בוצע גל מעצרים ביהודי מצרים ובשנתיים הבאות עזבו את מצרים כ- 14,000 מיהודיה, 11,000 עלו לישראל.

מערך השליחים הארצישראלי כולו התמוטט מייד לאחר הפלישה ב- 15 במאי 1948. מאות מחברי "החלוץ" במצרים וציונים אחרים נעצרו ב- 14 - 15 במאי; שליחי תנועות הנוער עזבו לאירופה, ומשם חזרו ארצה; מודיעי "המחלקה המדינית" ניתקו ברובם את הקשר עם מפעיליהם. הצנזורה הוחמרה מאוד, ופגעה גם באפשרויות הדיווח דרך ארצות-הברית ואירופה. ב- 20 במאי הודיעה הרמר, כי הקשרים היחידים שנותרו לה הם עם "נביא" (מחמוד מחלוף) ו"העוזר". "העוזר" ביקש לבוא לארץ לשיחות, והרמר העריכה, שהוא נושא עימו הצעת פשרה כלשהי, מצרית או בריטית, שתיתן למצרים הישג טריטוריאלי בנגב. ידיעותיה האחרונות של הרמר עסקו בספקולציות על מטרותיהן של ארצות ערב בפלישה לארץ-ישראל. בעוצמתו ובפריסתו של חיל האוויר המצרי ובהופעתם של חיילים סעודים במצרים בדרכם לארץ-ישראל. את מכתבה סיימה כך: "מצבי כאן רופף למדי. אני עדיין "בחוף" הודות להשפעתם של ידידים אחדים. אם, לדעתכם, אוכל להביא תועלת רבה יותר במקום אחר, לא אתנגד להחליף אוויר".

אלי פלג, שליח ארצישראלי שעזב את מצרים, הגיע לרומא, וכתב משם לשרתוק; "יולנד היא אשה בעלת רצון ברזל ויוזמה בלתי פוסקת. הנני מוצא אצלה הרבה ערכים... אך לבדה, בלי הוראות מן הארץ, ללא קשר קבוע, היא איננה יכולה לפעול", הוא הציע אפוא לחלץ את הרמר ממצרים ולהציבה במקום, שבו תוכל לפעול בחופשיות. לדעתו, צריך היה להביאה לאיטליה, להפגישה עם זסלני ולסכם את המשך עבודתה, ואולם, מן הארץ לא הגיעה שום תשובה על ההצעה.

ב- 15 במאי 1948, כשמאות פעילים יהודים נעצרו, נותרו אנשי השומר הצעיר בחוף. איתם גם פילפול שלא הופיע ברשימות של אף ארגון ציוני. ביוני 1948 נעצרה הרמר. את רשת המודיעין במצרים הפעיל מאז ועד לסיום מלחמת העצמאות ועוד שנתיים אחריה פילפול ("דין" על פי כינויו המודיעיני), והוא העביר את ידיעותיו באמצעות אנשי "דעת" בפריס. לעתים בדואר באמצעות קוד ממילון "לארוס" של נעוריו, לעתים בעזרת שליחים וחפצי עולים. באותה כספת בביתו שמר גם רשימות יהודים שרצו לעלות ממצרים לישראל. בהגיעם לקהיר נפגשו אתו שליחי "המוסד לעלייה ב". בהם שלמה כהן אברבנאל, (צייר שיהיה מבכירי "המוסד" ואחיו של שופט בית המשפט העליון חיים כהן). אשר הצליח

לרקום ידידות עם ראשי הקהילה וגם עם פילפול, ששיבח באוזני הממונים את פועלו. באותם ימים גם התפרק ארגון ה"הגנה", שהיה אחראי להגנה עצמית, ושליחיו שבו לארץ. את מקומם תפסו אנשי השומר הצעיר, שהמשיכו לחנך צעירים לעלייה וגם עזרו לפילפול בנושא המודיעיני.

וכך תאר אחד מחברי "השומר הצעיר" את פעילותו של פלפול: "היינו נפגשים בביתו של עו"ד פלפול, והייתי מוסר לו צילומים, קטעי עיתונים, מסמכים". פלפול היה מאחסן אותם בכספת מיוחדת עם חומר מודיעיני. הוא גר אז ליד תחנת הרכבת המרכזית ברובע מודרני שהוקם בהשראת ז'ורז' אוסמן - אבי הבולווארים בפריז. זה היה בניין בן 11 קומות, כשפלפול בשמינית עם אשתו השנייה פו - פורטונה לבית אשכנזי. בפגישותיו החשאיות עם בן שיחי דאג להרחיק את בני הבית כדי לא לחשוף אותו. "הייתי רק שומע את הקולות מחדרים סמוכים". פגישותיהם היו קצרות, "הייתי תיכונסט בן 19, והוא היה גדול ממני כמעט ב-20 שנה. איש על רמה, קורקטי, אתה יכול להגדיר אותו כטיפוס אנגלי".

עדות מאוחרת לעלילות פלפול הביא "אל'אהראם" (19.3.59), שדיווח על משפטו של אחד, סלימאן ביאד. "ביאד נאשם בריגול חמור נגד מצרים ב"מלחמת פלסטין" (מלחמת העצמאות) ובגניבת מכשיר הקלטה. בחקירותיו הודה וסיפר על פעולות הבגידה והריגול מאז שהתחיל לבצע את הוראותיו של העו"ד רודולף פלפול (...). הפרקליטות המצרית השתלטה על הרבה ניירות המוכיחים שהנאשם הופעל בידי פלפול בפעולת ריגול שמקורה בישראל.

בחודש יולי 1948. הגיע לקהיר שליח מטעם "דעת". אחת ממשימותיו הייתה: להסדיר קשר רדיו עם פלפול וסייעניו, לקבוע איתו סידורי תקשורת ולמסור לו הנחיות להמשך העבודה. אבל לשליח גם הייתה "שליחות מבצעית מיוחדת". דוד מגן, כשמו העברי, או טד קרוס כשמו המחתרתי, היה הבן הסורר של משפחת גרוס החרדית והעשירה בבודפשט. בגיל 17 ברח מהבית, התגלגל לאיטליה ועשה קריירה כזמר. הוא המשיך למקסיקו, שר באופרה והתאהב באחת הקולגות. כשהרומן נודע לבעלה הגנרל, הוא רדף באקדח שלוף אחר קרוס שלא חדל לרוץ עד דרום אפריקה. הוא התגייס לצבא הבריטי ושרת במודיעין. כשהסתיימה המלחמה התנדב למח"ל וגויס בידי בן נתן ל"דעת". עם בואו לקהיר ביקש מגן מאיש השומר הצעיר חודרה להקצות לו חמישה אנשים שיאומנו לחסל אנשי מפתח מצרים. ביום שבו עמדו לצאת למשימתם הודיע קרוס כי הכל בוטל ועזב את מצרים. ב-1 בספטמבר 1948 הוא שב לקהיר. קרוס־מגן דווח כי שוב נפגש עם פלפול והעביר לו כספים. לבקשתו הועמדו לרשותו שבעה בחורים קשוחים לבצע סוף־סוף את שליחותו המבצעית. לאחר 12 יום, על סף המבצע, הוא שוב עזב את קהיר ודווח: "ענייני הפרטיים שם נעשו כה מסובכים שלא מאפשרים תיאור הגיוני על גבי הנייר". אשר בן נתן (ראש "דעת") הסביר כי מגן קטע את שליחותו משום שהסתבך עם בת משפחת המלוכה הנסיכה אמינה נור אדין. איתה היה לו סיפור שהתחיל ב-1943, כששירת במודיעין הבריטי בקהיר.¹⁰

¹⁰ אשר בן-נתן, החוצפה לחיות, משהב"ט, ת"א, 2002, עמ' 216.

בחודש אפריל 1950 הגיע למצרים ג'ון דרלינג (הוא אברהם דר), בה עדיין היו בסיסים רבים לצבא הבריטי, לרגל "עסקיו". בינתיים שלמה הלל, אותו הכיר דר עוד משליחותו באיראן, החליף שם את שלמה כהן. הם קבעו להפגש בקפה "גרופי" בקהיר. ובפגישה זו שלמה אמר לו "אני יכול לתת לך שם אחד בקהיר ואחד באלכסנדריה ותתחבר איתם והם יציגו לך את האנשים, "מי ואיפה האנשים האלה?" "הם חברי תנועה" (תנועת הנוער הציוני במצרים). זאת אומרת זאת תנועת נוער. הנחת היסוד של אברהם הייתה שהוא צריך להקים גרעין פעילים קטן לצורך פעילויות בעתיד. יש זמן ולא צריך לעשות שום דבר בחיפזון. אברהם נשאר לצורך כך במצרים מאפריל 1950 ועד אוגוסט 1951, כשנה ורבע, בתקופה זו לימד את המגוייסיים עניינים שיסייעו להם בפעילות להורדת פארוק מהשלטון (תעמולה שחורה). במסגרת זו לימד אותם אברהם איך להשתמש בציד, איך לבנות סליק, איך מייצרים כדור ציד וכיו"ב. ויקטור סעדיה, היה האיש בקהיר ששלמה הלל הפנה אליו את אברהם. ועובדיה דנון (שהיה מאוחר יותר העוזר של שלמה הלל כשר המשטרה) בתור האיש באלכסנדריה והם הפגישו אותו עם אנשי התנועה החלוצית, כולל עם אלי כהן. אלי כהן נפסל מיד ע"י אברהם בשל חוסר התאמה ונשלח לארץ לבדיקת התאמתו לתפקידים אחרים.¹¹ פילפול סרב בתוקף להצטרף לרשת של אברהם דר בטענתו – הצודקת – שאין לערב פעילות מודיעין עם חבלה, וכך נמנע מלהסתבך ב"עסק הביש".

עם הקמת ה"מוסד המודיעין" עבד מגן בשלוחתו ברומא. כדי לפרנס אורח חיים נהנתני הציע את שירותיו לשירותי המודיעין המצרים. לבסוף נתפס, נידון ל-14 שנות מאסר שקוצרו לשבע. בין הנזקים שגרם הוא הספיק להדליף למצרים את שמו - החסוי עד אז - של רודולף פילפול. האם קיבל פילפול אזהרה ממקורותיו שעלו עליו? ואולי היו אלה חושי? בכל מקרה הוא הבין שבשלה שעתו לצאת ממצרים. אבל הוא חש ששמימה אחת עדיין לפניו.

במשרד עורכי הדין שבו עבד החזיקה חברת shell סקר גיאולוגי שיזמה ממשלת המנדט ב-1933. הסקר העלה, בין השאר, היתכנות לשדה נפט ליד הכפר חוליקאת, כיום חלץ. פלפול השיג מ' shell את כל הממצאים שלהם על נפט באזור סיני ועזה. באותה שנה - 1951 - היה שלמה הלל, כאמור שליח "המוסד לעלייה ב" במצרים. גם הוא נהג לפגוש את פלפול בבתי קפה ובגן החיות של קהיר. בקיץ 1951, **שלוש שנים לאחר שעמד בראש רשת המודיעין הישראלית החשובה ביותר במצרים**, חמוש בדרכון מצרי מזויף, מלווה בפו אשתו ובמיה בתו, עזב פילפול את קהיר ונחת בפריס. כשהמוחאבראת צלצלו בדלת ביתו בקהיר, הם מצאו את ורה אמו, את פסקל אחיו ואת בטי אחותו הצעירה. המצרים, כמסתבר, עלו על פילפול בעקבות המידע שקיבלו מדוד מגן.

¹¹ בני מיכלסון יחד עם רוני כתרי, **אברהם דר – מראשוני המודיעין הצבאי**, מל"מ, גלילות, אפריל 2016.

בשירות משרד החוץ

15 יום לאחר נחיתתו בארץ התפנה ראש "המוסד" שילוח לקבל את פילפול לשיחה. הוא נשלח לאולפן ובמשך שנה דאג "המוסד" לקיומו. "אבל הבטחות רבות", התלונן, "לא כובדו". לצד פילפול התייצב שלמה כהן-אברבנאל (לימים המשנה לראש "המוסד") והזכיר לאנשי "המוסד" את תרומתו במצרים ואת מחויבותם. רק כשלוש שנים לאחר בואו הוא נקלט במחלקת הייעוץ המשפטי של משרד החוץ. באחד מלילות חנוכה שנת 1954 עמד משה שרת על בימת בית העם ברחובות. כשקולו מתמודד עם פיצוצי שמיים בליל זלעפות הזמין אליו את מר ראובן פילפול. מהקהל עלה איש רציני, לבוש בחומרה וללא רבב. בפיון עיטר את גרוגרתו, חליפתו הייתה טרזנית. שערו המתדלדל היה מסורק לאחור, חושף מצח עגול. בחזותו המרשימה היה משהו לא רחובותי, סותר את החולצות הלבנות עם הצווארון הפתוח על הז'קטים הדוביים של הפרדסנים. שרת לחץ בחום את ידיו של פילפול, העניק לו תעודת הוקרה מטעם ממשלת ישראל ואמר לרחובותים: "מדינת ישראל חייבת הרבה מאוד לאיש הזה, אך לצערי אינני יכול לדבר על כך".

ב-17 באפריל 1956 הביא שר החוץ משה שרת לאישור הממשלה מינוי קונסול ראשון באדיס אבבה. "המועמד הוא ראובן פילפול, יהודי מצרי", מסבר את אוזני השרים האיש שחלק כבוד לפילפול בבית העם ברחובות. פילפול, שלרגל המינוי עברת שמו מרודולף לראובן, יצא לחבש והתחיל לעבוד, כפי שמתברר מהמברקים של גנזך המדינה:

"שר העם שישב ליד אשתי בארוחת ערב בארמון מסר לה שמנוי וגמור עם הקיסר להכיר במדינתנו"; 6.11.56 (יממה לאחר תום מלחמת סיני): "אתמול נפגשתי עם בלטה דיוויס מ"מ שה"ח להסביר פעולתנו הצבאית. ביקש לדעת על ההתגרות המצרית שגרמה לפעולתנו. הכריז כי הדבר היחידי המדאיג את חבש הנו ההתערבות הצבאית האנגלית-צרפתית. אחרת חבש הייתה רק שמחה מהתמוטטות אמביציות נאצר";

10.2.57: "הקיסר קיבלני בסבר פנים יפות. הכיר במיוחד כי בניגוד לאנגליה וצרפת, ישראל אינה תוקפנית אלא נאלצת להגן על קיומה. הביע הבנה מלאה לעמדתנו האיתנה שלא לפנות עזה ושארם אל שייך (במקור) בלי ערובות מתאימות. לפי בקשתי הבטיח שיתן הוראות לשיגור מברק למשלחת חבש באו"ם שתנהג בהבנה כלפי דרישת ישראל לערובות. סבורני כי חבש לא תצטרף לסנקציות ואף תתנגד להן בקרב הגוש האפרו-אסיאני";

13.3.57: "אשת ציר שוויץ המאומן גם בקהיר מסרה כי הכרחי שהיהודים יברחו מיד ממצרים כי נאצר יגביר הרדיפה בקרוב. לא להפיץ (במקור)";

5.9.57 סודי ביותר, לנמען בלבד: "הקיסר הזמינני הבוקר לשיחה... (מסר) שרה"מ סודן מסר לו שמוכן לקבל נציג ישראלי ובעל סמכות בלונדון או שוויץ לשיחות סודיות בדבר היחסים בין ישראל לסודן";

24.9.57 סודי ביותר, לנמען בלבד מירושלים לפלפול: "בקשר למברקך בענייני סודן, מבקש נחמיאס, סגן המנכ"ל, ראיון עם הקיסר ועם שר העם מוקדם ככל האפשר";

25.9.57, סודי ביותר לנמען בלבד: "למנכ"ל. אמלא הוראותיכם. אך אינני יכול לקבל שלא להיות בתמונה בעניין שהייתי היוזם ואינני יכול להמשיך בעבודתי בהרגשת המרירות שיש לי אשר משפיעה קשה על בריאותי. מבקש אפוא החזרתי המיידית.

רגע לפני שהוא עזב, הגישו לו הצעה מפתה: "שר הפנים אמר לי בשם הקיסר שישמח אם אחזור לחבש באישור ממשלתי בתור יועץ או שופט עליון". פילפול דחה את הרעיון ושב לארץ לצמיתות.

עם שובו לארץ התמנה ראובן פילפול למנהל מדור התביעות במשרד החוץ. ובין השאר השתתף במו"מ עם ממשלת סופיה על הפיצויים למשפחות נוסעי מטוס אל-על שהופל בשמי בולגריה.

שדר מפריז החזיר את הלגיונר אל מלחמת העולם השנייה. ממשלת צרפת ביקשה להעניק לו מדליה ועיטור על לחימתו בנאצים. אלה ימי ראשית עוינותו של הנשיא דה גול. ישראל מאבדת את מעמדה כבעלת ברית כשצרפת מריצה את מדיניות "היחסים המקבילים": יחסים טובים עם ישראל ללא התערבות הערבים, יחסים טובים עם הערבים ללא התערבות ישראל. התפנית מכעיסה את פילפול. כדי להימנע מנשיקה נשיאותית כפי שמחייב פרוטוקול הטקס, אין הוא יוצא לפריז. את המדליה והנשיקה מוסר לו השגריר ז'אן בורדייה שמגיע לרחובות.

בתקופה הזאת הוא נפרד מפו, מרצה בחוג לתרבות צרפת באוניברסיטת תל אביב, וחי בגפו ברחובות. אבל לפילפול היו גם חיים מחוץ לעבודתו. הוא העריץ את אייזק שטרן, אהב ללגום דרמבוי צלול, הקפיד שליד הכוסית ימתינו המקטרת או הסיגר, ידע להביט לאישה בעיניים ולשגר אליה את חץ המחמאה הממיסה. ומלאה חצים אשפתו.

כשמלאו לראובן פילפול 70 שנים התייצבו בביתו יצחק חופי ("חקה"), שהיה אז ראש "המוסד", ושלמה כהן-אברבנאל. מספר גדול שהביאו קראו לבני משפחתו פרקים נבחרים בפרשות גבורתו. בשלב מסוים התבקשה המשפחה לצאת מהחדר, וההקראה נמשכה לאוזניו של חתן השמחה בלבד. בתעודת הוקרה שהעניק לו כתב חופי: "לראובן, בתודה על פועלך בשנים תש"ח-תשי"א". בשלהי חייו חלה בסוכרת קשה אך המשיך להתפרע. שתה כצרפתי, עישן כטורקי. "שאזהר מהמחלה?", היה משיב לחרדים לשלומו, "שהיא תיזהר ממני". רגל ראשונה נכרתה ואחריה גם השנייה.

ראובן (רודולף) פילפול מת ב-21 בפברואר 1991, בן 81 היה בעת ימי "מלחמת המפרץ". על קברו השמיעה בתו את "הלגיונר שלי" מפי אדית פיאף: "עיניו היו גדולות וצלולות למרחקים לעתים חלפו בהן הברקים כשמיים זרועי סופות רעמים היה הוא מלא קעקועים... איני יודעת מה שמו, איני יודעת דבר עליו אהב אותי כל לילי הלגיונר שלי.

מקורות

1. אשר בן-נתן, החוצפה לחיות, משהב"ט, ת"א, 2002.
2. יואב גלבר, ניצני החבצלת, משהב"ט, 2000.
3. חיימוביץ' מרדכי, החוב של ישראל: סיפורו של סוכן המוסד ראובן פלפול נחשף, מעריב, 25 מאי 2019.
4. מיכלסון בני יחד עם רוני כתרי, אברהם דר – מראשוני המודיעין הצבאי, מל"מ, גלילות, אפריל 2016.
5. קמחי רות, ציונות בצל הפירמידות, עם עובד, ת"א, 2009.
6. אוסף ענת פילפול – אלמנתו של ראובן.